

Відгук

рецензента **Труби Ганни Миколаївни,**

кандидата філологічних наук, доцента, доцента кафедри української мови та

мовної підготовки іноземців Одеського національного університету

імені І. І. Мечникова про дисертацію **Локоти Ігоря Миколайовича**

«Особливості мовлення при порушенні вищих психічних функцій:

психолінгвістичний аспект»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035

Філологія галузь знань 03 Гуманітарні науки.

1. Актуальність дисертаційного дослідження. Дослідження І. М. Локоти відповідає сучасним тенденціям мовознавчої науки та ґрунтується на новітніх мовознавчих напрямках – психолінгвістиці, нейролінгвістиці, патопсихолінгвістиці, лінгвоперсонології. Обраний у дисертації аспект аналізу передбачав використання комплексу методів для дослідження мовленнєвої діяльності респондентів, що сприяло якісному збиранню даних. І. М. Локота поставив перед собою неординарне завдання: дослідити мовлення хворих на шизофренію в контексті психолінгвістики, спираючись на усні інтерв'ю та письмові тексти, створені діагностованими хворими. Це потребувало проведення польової роботи в Одеській обласній психіатричній лікарні та низки експериментів. У результаті були отримані унікальні матеріали, що дають змогу глибше зрозуміти особливості мовленнєвої поведінки осіб з порушеннями мозкової діяльності. У сучасних умовах, умовах повномаштабної війни росії проти України, коли багато людей стикаються з проблемами функціонування центральної нервової системи, ПТСР та іншими психологічними та навіть психічними розладами, результати цього дослідження є вкрай важливими для діагностування таких розладів на ранньому етапі. Робота також торкається етичних аспектів, що увиразнює актуальність її результатів і для класичної лінгвістичної науки, і для її новітніх синтезованих напрямів.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних). Дисертація представляє собою комплексне та цілісне дослідження, яке об'єднало аналіз усного та письмового мовлення осіб із діагнозом шизофренії, що дало змогу виявити особливості їхньої мовленнєвої поведінки з урахуванням фонетичних, семантичних і граматичних характеристик. Дослідження також містить результати асоціативних експериментів, які підтвердили важливість психолінгвістичного підходу для діагностики цього захворювання і продемонстрували результати, які вперше отримані у практиці відповідних досліджень. Уперше було одночасно проаналізовано усне і письмове мовлення хворих, а також асоціативні реакції на задані стимули. Це дало змогу створити авторський алгоритм психолінгвістичного вивчення виявів шизофренії, що також відзначається науковою новизною і раніше не був представлений у наукових дослідженнях такого типу.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Теоретична цінність дослідження полягає у розвитку психо- і нейролінгвістичної проблематики, пов'язаної з порушеннями вищих психічних функцій, які відбиваються на рівні мовлення хворих, а отже, зачіпають і мовленнєвопороджувальні зони мозку (зона П. Брока та зона К. Верніке). Такий підхід вважаємо максимально актуальним і теоретично вагомим, оскільки взаємозв'язок мислення (психіки) і мовлення є загальноновизнаним у світовій науці, тому отримані дисертантом результати зможуть прислужитися не лише у діагностиці шизофренії, а й в ідентифікації інших неврологічних захворювань такого типу (хвороба Альцгеймера, хвороба Паркінсона та ін.). Запропонований автором роботи алгоритм дає змогу отримати комплексні дані про загальний стан перебігу хвороби, що надалі може сприяти і вчасній реабілітації. Результати дисертаційної праці мають унікальне практичне значення, оскільки можуть бути використані для діагностики шизофренії, диференціації цього захворювання від інших

психічних розладів, а також для реабілітації постраждалих внаслідок повномасштабної війни РФ проти України. Крім того, отримані результати є корисними для викладання таких дисциплін, як «Психолінгвістика», «Комунікативна лінгвістика», «Лінгвоперсонологія», «Нейролінгвістика», «Нейролінгвістичне програмування» та «Сугестивна лінгвістика», що сприятиме максимальному осучасненню філологічних дисциплін вищої школи та інтеграції українського мовознавства у світовий науковий простір.

4. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Тема дисертації потребувала автентичного підходу, оскільки усталена методологія подібних досліджень наразі відсутня. Автором було використано низку релевантних загальнонаукових методів, а також спеціальні лінгвістичні методи вільного та скерованого асоціативного експерименту, компонентного, зіставного і контекстуально-інтерпретаційного аналізу та елементи графологічного аналізу, що уможливило комплексну лінгвістичну кваліфікацію мовлення хворих на шизофренію й унаочнило отримані результати. Дисертацію виконано в межах наукових тем кафедри української мови та мовної підготовки іноземців Одеського національного університету імені І. І. Мечникова «Дослідження дискурсивної специфіки комунікативного впливу» (номер державної реєстрації 0119U103569) та «Дослідження психо- і нейролінгвістичних аспектів комунікативної сугестії» (номер державної реєстрації 0124U002647), що употужнює науковий потенціал Одеської наукової школи сугестивної лінгвістики.

5. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях. Наукові положення дослідження мають достатню апробацію (загалом 9 наукових публікацій та участь у 7 наукових конференціях), зокрема 5 статей у фахових виданнях

України, 1 публікація в колективній монографії та 3 публікації додатково висвітлюють одержані результати, що цілком відповідає чинним вимогам.

6. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. Дисертацію виконано відповідно до всіх вимог, що висуваються МОНУ до робіт такого типу.

Дисертація побудована відповідно до поставлених мети та завдань, викладених у вступі, де також обґрунтовано актуальність дослідження, чітко визначено його об'єкт і предмет, схарактеризовано фактичний матеріал та застосовану методологію його аналітичної реконструкції, доведено наукову новизну, висвітлено теоретичне та практичне значення виконаної роботи, наведено дані про її апробацію.

Перший розділ *«Теоретичні засади досліджень мовленнєвих порушень»* містить аналіз основних понять і категорій, використаних у роботі. Розділ ґрунтовно аналізує мовленнєві порушення у пацієнтів із шизофренією, інтегруючи підходи психолінгвістики, нейролінгвістики та патопсихолінгвістики. Детально розглянуто розвиток цих наук, вищі психічні функції та їх порушення, а також зв'язок між мовленням, мисленням і мозком. Важливою є увага до історії становлення теорій ВПФ і сучасних методів їх дослідження. Цей підхід підкреслює актуальність теми і створює наукову базу для подальшого аналізу специфіки мовленнєвих порушень. Повністю поділяючи положення цього розділу, хочемо уточнити у шановного дисертанта його погляди на специфічні мовленнєві порушення у пацієнтів із шизофренією та на ті конкретні мовні маркери, які можуть бути використані для їх діагностики.

Другий розділ *«Психолінгвістичні особливості мовлення при шизофренії»* присвячений безпосередньому аналізу мовлення хворих на шизофренію у його проєкції на психолінгвістичну специфіку. Здійснено огляд наукових підходів до вивчення мовної особистості у її узвичаєних та патологічних виявах та визначено ключові особливості патологічного мовлення на різних рівнях

мовної організації: фонетичному, лексико-семантичному, синтаксичному, текстовому та прагматичному. Практична частина ілюструє комплексний аналіз фрагментів мовлення пацієнтів, що дало змогу виявити, систематизувати й пояснити такі девіантні сегменти, як порушення когерентності, когезії, синтаксична спрощеність, прагматичні розриви та міжривневі мовленнєві відхилення. Результати здійсненого в цьому розділі аналізу увиразнюють важливість аналізу мовлення для діагностики та вивчення когнітивних і психічних розладів у хворих на шизофренію.

Третій розділ *«Психолінгвістичне дослідження асоціювання хворих на шизофренію»* присвячений опису процедури і результатів проведеного автором вільного асоціативного експерименту (BAE) як серед пацієнтів із зазначеним діагнозом, так і серед психічно здорових осіб жіночої статі (зосередженість на гендерному показнику автором пояснено переконливо й обгрунтовано). Описано значення BAE у психолінгвістичних дослідженнях, визначено його наукове значення та схарактеризовано методику його проведення. У розділі здійснено порівняльний аналіз асоціативних реакцій хворих і здорових респондентів, що виявило ключові когнітивні відмінності між групами. Зокрема, асоціативні реакції хворих характеризуються більшою варіативністю, емоційною забарвленістю, розірваністю та зосередженістю на власних переживаннях. Здорові респонденти демонструють стандартизованість, лаконічність і автоматизованість мислення. Результати дослідження підтверджують важливість BAE як діагностичного інструменту в аналізі когнітивних і мовленнєвих порушень при шизофренії. Проте постає питання: як специфіка асоціативних реакцій хворих на шизофренію може бути використана для розробки індивідуалізованих методик когнітивної реабілітації?

Четвертий розділ *«Алгоритм психолінгвістичного дослідження виявів захворювання на шизофренію»* висвітлює авторську концепцію алгоритму аналізу мовлення хворих, який може бути використаний і для діагностики патологічних виявів, і для аналізу мовлення здорових осіб. У розділі здійснено

огляд експериментально-психологічних методів, зокрема виявлення розладів форми мислення (РФМ), які є ключовими для діагностики. Представлено результати апробації авторського алгоритму, що містить чотири етапи: аналіз усного мовлення, вільний асоціативний експеримент, дослідження письмового мовлення та узагальнення результатів. Алгоритм дає змогу чітко ідентифікувати показові мовленнєві порушення, які виступають своєрідними маркерами психічної патології. До них зокрема автор уналежнює персеверації, «словесний салат», когезійні та когерентні порушення. Запропонований підхід довів свою ефективність у матеріалах проведеного дослідження і, сподіваємося, буде залучений до відповідних психолінгвістичних і власне медичних процедур діагностування, забезпечуючи комплексну ідентифікацію мовленнєвих виявів шизофренії.

Проте постає питання: які перспективи подальшого вдосконалення алгоритму психолінгвістичної ідентифікації для підвищення його ефективності в діагностиці шизофренії?

Висновки демонструють комплексний та інноваційний підхід до аналізу мовлення пацієнтів із шизофренією, охоплюючи всі рівні мовної організації та інтегруючи усне, письмове мовлення й асоціативний експеримент. Розроблений алгоритм психолінгвістичної ідентифікації показав свою ефективність у виявленні характерних мовленнєвих та когнітивних порушень, підтвердивши валідність авторських гіпотез. Здійснений комплексний аналіз свідчить про специфіку мовленнєвої поведінки хворих на шизофренію та можливості ранньої діагностики цієї хвороби на рівні мовленнєвих виявів, що відкриває перспективи вдосконалення відповідної діагностики та розробки реабілітаційних програм.

З огляду на зазначене вважаємо, що дисертаційна робота І. М. Локоти є самостійною, оригінальною та відповідає чинним вимогам щодо оформлення й обсягу.

7. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Текст дисертації дотриманий за усіма вимогами академічної доброчесності.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

- 1. Визначення мовних маркерів для діагностики:** У першому розділі дисертант здійснив ґрунтовний аналіз мовленнєвих порушень, однак доцільно було б уточнити конкретні мовні маркери, які є універсальними та можуть бути використані для діагностики шизофренії в пацієнтів різного віку, статі та соціокультурного контексту.
- 2. Інтердисциплінарність та практичне впровадження:** Дисертація демонструє високий рівень міждисциплінарності, проте було б корисно більш детально розкрити перспективи інтеграції запропонованого алгоритму в клінічну практику, зокрема у вигляді рекомендацій для лікарів чи розробки програмного забезпечення для автоматичного аналізу мовлення.

9. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Загалом у роботі нема питомих зауважень і є значним внеском у психолінгвістику та патопсихолінгвістику.

10. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам. Дисертація Ігоря Миколайовича Локоти «Особливості мовлення при порушенні вищих психічних функцій: психолінгвістичний аспект» відповідає п.6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та ухвалення рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня

2022 №44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 за №155/30023, а автор роботи заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія.

Рецензент –

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент української мови та мовної підготовки
іноземців

Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

Ганна ТРУБА

